

1. Гордієнко О.А., Копишинська Л.В. Робота над формуванням комунікативної компетенції учнів на уроках читання // Шляхи вдосконалення мовної компетенції сучасного педагога (Матеріали регіональної науково-методичної конференції, 27 березня 2008 р.). – Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – С. 132 – 135.

Робота над формуванням комунікативної компетенції учнів на уроках читання

Сучасні дидактичні дослідження спрямовані на пошук методів, прийомів і форм навчання, що значно підвищують результативність таких двох важливих компонентів змісту навчання, як мовна і мовленнєва компетенція, які є складовими комунікативної компетенції учнів [1, с.144]. Слід зазначити, що мовна компетенція включає два компоненти: мовний досвід, накопичений дитиною у процесі спілкування і діяльності, та знання про мову, засвоєні у ході спеціального навчання [2,с.33]. Мовленнєва компетенція – комплексне поняття, яке, спираючись на мовну компетенцію, охоплює систему мовленнєвих умінь (вести діалог, сприймати, відтворювати і створювати усні й писемні, монологічні і діалогічні висловлювання), необхідні для спілкування в різних ситуаціях [3,с.34]. Це доречне й адекватне використання мови і позамовних засобів виразності (інтонації, міміки, жестів), що здійснюються у конкретних комунікативних ситуаціях.

Сформувати мовленнєву компетенцію, тобто мовленнєві вміння і навички, можливо тільки на основі зразків усного і писемного мовлення – текстів, які вводяться у зміст навчання як самостійний чинник і становлять третій компонент змісту навчання (соціокультурна компетенція) [4,с.45-46].

Тексти для читання є чи не найвдячнішим матеріалом для розвитку мовленнєвих та комунікативних умінь молодших школярів, адже перед ними найкращі зразки художнього мовлення – вірші і оповідання, загадки і прислів'я, казки і легенди. Вони є тим джерелом, який за належно організованої роботи поповнює словниковий запас дітей, викликає бажання поділитися думками і почуттями, дають змогу відпрацювати вміння діалогічного і монологічного мовлення.

У початковій школі додаткові можливості для вдосконалення мовленнєвої компетенції школярів може надати інтеграція з різних предметів: українське і російське читання, українська і російська мови, читання і природознавство, читання і малювання тощо. Так, під час вивчення літературних творів з українського і російського читання легко здійснити взаємозв'язки, оскільки для обох методик діють такі принципи добору текстів для читання, як тематичний і календарний. Тому цілком природним є зв'язок тем про пори

року. Так, на уроках українського читання вивчається тема "Олександр Олесь. Впливає осінь на канві зеленій", а на уроках російського читання – "Плещеев А. "Осенью", "Заболоцкий Н. "Осень". Вивчається українська народна казка "Дружні звірі" (українське читання) і "Зайкина избушка"(російське читання) і т.д. Ці тексти можна зіставляти, складаючи монологи і діалоги. Можна також зіставляти тексти про запорожців; з російського читання – "О войске Запорожском", "Выборы гетьмана в Запорожской Сечи" і з українського читання в російській школі – "Життя і звичаї козаків".

Можна виділити такі напрями зв'язків у площині російського та українського читання:

- 1) зв'язки й контакти українських і російських письменників, їх творчі взаємостосунки, тобто використання біографічних відомостей на уроках читання;
- 2) елементи теорії літератури на уроках українського і російського читання;
- 3) порівняння образів і сюжетів творів різнонаціональних літератур;
- 4) кілька слів про перекладача (в початкових класах вивчається досить багато творів зарубіжної літератури: наприклад, в 4 класі з українського читання вивчаються уривки з романів Віктора Гюго "Знедолені" ("Козетта"), Марка Твена "Пригоди Тома Соєра"; з російського – вірш Дж. Родарі "Сиве волосся" та ін. і у 3 класі з українського читання вивчаються уривки з казок Г.Х. Андерсена, Ш. Перро та інших зарубіжних письменників. (У підручниках, як правило, вказуються й автори перекладів).

Великі можливості для розвитку діалогічного мовлення дітей надає використання ігрових прийомів, зокрема ігр-інсценізацій, коли учні виступають у ролі тієї чи іншої дійової особи. У психологічній науці ствердився погляд на гру як провідну діяльність дітей дошкільного віку, але важлива роль гри зберігається і в учнів: „У шкільному віці гра не вмирає, а...знаходить своє внутрішнє продовження в...навчанні та праці...“ [5,с.76]. Гра, цей дивний феномен дитинства, пробуджує в дітей інтерес до художньої літератури в цілому, адже в грі ефективніше, ніж в інших видах діяльності, розвиваються усі психічні процеси дітей.

На матеріалі змісту прочитаного тексту, наприклад, казки, можна організувати ігри, зокрема, „режисерські“, у яких дитина примушує ляльок говорити, виконувати різні дії. Тут вона діє і за ляльку, і за себе, скеровуючи всі дії.

Близькі до „режисерських“ ігри-драматизації, у яких ролі виконують самі діти. Тут використовуються костюми або їх елементи і навіть декорації. В іграх-драматизаціях сюжет часто служить канвою для імпровізації. Це можуть бути сюжети казок (І. Франка „Ріпка“, "Лисичка і журавель", Ю. Ярмаша "Зайчик і Вовчик", Н. Забіли "Корінці та вершечки" та ін.). Ігри за сюжетами казок часто переходять у самостійні творчі ігри, де учасниками вносяться творчі доповнення. Окрім ігрових стосунків, які з'являються за

сюжетом, виникають і реальні стосунки, тому діти засвоюють норми поведінки між людьми, у цьому разі між однолітками, вчаться домовлятися, обговорювати, вносити пропозиції.

Сюжети ігор за змістом допомагають засвоювати норми соціальної поведінки. Так, читання оповідань В. Сухомлинського "Скажи людині: "Доброго дня!", "Сьома дочка", "Соромно перед соловейком" дозволить звернутися до правил поведінки та самообслуговування, до виховання хороших звичок. Дитина повинна вміти не тільки повністю себе обслуговувати, але й робити це охайно та швидко; бути чемною, слідкувати за чистотою одягу та взуття, піклуватися про порядок у класі (протирати парти, стільці, дошку, доглядати за квітами).

Учень початкових класів вже вміє висловити своє ставлення до явищ оточуючого життя, і це робить необхідним систематичне збагачення знань дітей. Важливим є не лише читання літературних творів, але й подальша бесіда за їх змістом, розгляд ілюстративного матеріалу. Звернувшись до улюблених малятами казкових сюжетів, проводимо гру "Створи схожу казку". Дитина придумує власний сюжет. Цю гру-творчість можна ускладнити, пропонуючи такі завдання: придумати інший кінець казки "Ріпка" І. Франка або придумати інший поворот подій у казках "Лисичка і журавель" І. Франка, "Журавель та чапля" О. Пчілки, "Корінці та вершечки" Н. Забіли. Використання таких сюжетно-рольових ігор дозволяє активізувати уяву дітей, спрямувати її на створення власних ігрових сюжетів, реалізація яких може здійснюватися в самостійній ігровій діяльності.

Для розвитку мовлення і внутрішнього "бачення", тобто образних уявлень на основі прослуханого тексту, особливо вірша, використовується прийом словесного, а потім графічного ілюстрування. Спочатку діти розглядають запропоновані ілюстрації. Вчитель каже: "Подивіться на ілюстрацію до цього вірша. Чи можемо ми віднести її до всього твору чи до якоїсь його частини? Що зобразив художник на картині? Що він намалював у центрі картини? Вдалині? Які фарби вибрав художник для картини? Який настрій вони створюють?"

– А тепер уявімо себе художниками, – каже вчитель. – Ви хочете намалювати картину за змістом вірша. – Педагог пропонує дітям такий план словесної картини: 1) Кого я намалюю на картині? 2) Як я намалюю: яким буде передній і дальній плани картини? 3) Які фарби допоможуть мені передати зміст?

Закінчується робота малюванням, після якого діти самі вирішують, чий малюнок кращий. Так, після читання фольклорного твору "Ходить гарбуз по городу" проводиться музична драматизація із наступним зображенням у малюнках "гарбузових родичів". Малюнки виконуються дітьми й після роботи над віршами Ліни Костенко "Білочка восени", Лесі

Українки "Вишеньки", Ігоря Січовика "Безквитковий пасажир", Олександра Олеся "Ялинка" та ін.

Слід відмітити, що у сприйнятті дітьми поетичного тексту часто виникають певні труднощі. Сприйняття вірша, особливо ліричного, вимагає від дитини певного рівня поетичного розвитку, але, як свідчить практика, образність поетичного висловлення думок не завжди доступна учням, хоча вірші вони запам'ятовують швидко. Тому трапляється неправильне використання виражальних засобів під час читання, помилкове або неточне розуміння тих чи інших слів і виразів. Щоб навчити дітей розуміти образність ліричного вірша, вчитель використовує ігровий прийом, суть якого полягає в заміні авторського слова чи словосполучення близьким за значенням (синонімічним) словом і в усвідомленні на основі зіставлення особливої виразності, краси, емоційності поетичного тексту. Так, читаючи учням рядки вірша Олександра Олеся „Білі гуси летять над луками“, вчитель пропонує гру: до слів впали (перша група), розгойдали (друга група), розцвіли (третья група) доберіть близькі за значенням слова. Яка група впорається швидше? Перевірте, чи передають дібрані вами слова таку мелодійність, ширість, зачарованість, як у поета:

Білі гуси на озеро впали,
Тихі води кругом розгойдали...
Розцвіли, як купави великі.
Довго-довго їх чуються крики.

На думку психологів і педагогів, усе, що перестає нести дітям новизну, здивування, радість, дуже швидко переходить до розряду педагогічних стереотипів, які призводять до негативного результату [7]. Це положення, на наш погляд, відноситься й до засобів ігрового спілкування. Адже у грі важливим є елемент новизни, який сприяє підтриманню в дітей інтересу до неї. У роботі з дітьми не варто обмежуватися використанням одного виду ігор, а натомість слід намагатися застосовувати якомога більше різноманітних варіантів.

Пропоновані нами види роботи сприяють самонавчанню, розвитку творчих здібностей учнів, формують особистісний досвід творчої діяльності, комунікативну компетенцію школярів.

Список використаних джерел та літератури

1. Міненко Л.М., Залібовська-Ільницька З.В., Шимченко О.А. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках з рідної мови // Творча особистість учителя як передумова інноваційних процесів у початковій школі. – Житомир, 2004. – С. 144-149.

2. Божович Е.Д. Развитие языковой компетенции школьников: проблемы и подходы // Вопросы психологии. – №1. – 1997. – С.33-34.
3. Богуш А.М., Шиліна Н.Є. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі. – Одеса: ПНЦ України, 2003. – 335с.
4. Хорошковська О.Н. Методика навчання української мови у початкових класах шкіл з російською мовою викладання. – К.: Промінь, 2006. – 256 с.
5. Выготский Л.С. Игра и её роль в психическом развитии ребёнка // Вопросы психологии. – 1966. – № 6. – С. 76
6. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – М., 1967.
7. Миронова Р.М. Игра в развитии активности детей. – Минск: народна асвета, 1989. – 174 с.